

Рожкова Л.І.,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін та українознавства
Сумського національного аграрного університету*

Кузьменко Н.М.,

*старший викладач кафедри державно-правових дисциплін та українознавства
Сумського національного аграрного університету*

УДК 94(477.52)

ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З МЕТОЮ ПОКАРАННЯ ЗА ІНАКОДУМСТВО В 1950-Х – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1980-Х РР.: ЛОКАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. З 1975 року в Україні з пропозиції В'ячеслава Чорновола була запроваджена традиція відзначати 12 січня День українського політв'язня.

Саме цього дня, 12 січня 1972 року, відбулася друга хвиля масових арештів української інтелігенції. Протягом кількох днів були заарештовані близько 20 осіб: Іван Світличний, Євген Сверстюк, Василь Стус, Іван Дзюба, В'ячеслав Чорновіл, Іван Гель та інші. Якщо у 1934 році репресовану інтелігенцію звинувачували в тероризмі, то у 1950-х – на початку 1980-х рр. інакодумцям інкримінували «антирадянську пропаганду й агітацію», інші злочини, визначені кримінальним законодавством.

Проблема переслідувань за політичними мотивами залишається актуальною і в наш час. Відповідно до Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи 2012 р. № 1862 «Функціонування демократичних інституцій в Україні» статті 364 та 365 Кримінального кодексу є занадто широкими для застосування та дають змогу «заднім числом» криміналізувати звичайні політичні рішення. Це суперечить принципам верховенства права та є неприйнятним. У зв'язку з цим мають бути розроблені та впроваджені суворі міжнародні стандарти розмежування політичної та кримінальної відповідальності. Актуалізують порушену проблему і складнощі зі звільненням осіб ув'язнених за політичними мотивами у Російській Федерації.

За даними Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Л. Денисової, станом на січень 2019 р. у російських в'язницях утримуються понад 80 громадян України та 24 військовополонені. 27.03.2018 р. у Верховній Раді України було зареєстровано законопроект № 8205 «Про правовий статус і соціальні гарантії осіб, які незаконно позбавлені волі, є заручниками або засуджені на тимчасово окупованих територіях України та за її межами». Однак застосування Кримінального кодексу України щодо військовополонених та цивільних заручників викликає багато питань. Правовий статус політв'язнів не визначений, що ускладнює процедуру їхнього звільнення і повернення в Україну.

У зв'язку із цим аналіз досвіду застосування кримінального законодавства в Україні у 1950-х – першій половині 1980-х рр. з метою покарання

за політичні погляди має важливе значення для утвердження та впровадження у міжнародні відносини принципів демократичної правової держави, незалежного судочинства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом усього періоду існування комуністичної тоталітарної системи неодмінною її ознакою залишалося придушення будь-яких опозиційних настроїв, переслідування та покарання інакомислячих. Дисидентський рух був найбільше поширений у західних областях України та місті Києві, втім на локальному рівні інакодумство мало свої особливості: здебільшого ставлення до інакодумців з боку каральних органів та спецслужб було більш жорстоким; у нього не було столичної «парасолі гласності» завдяки постійній присутності там великої кількості груп іноземних журналістів, дипломатів, туристів.

В українській історіографії явище дисидентського руху представлене низкою праць узагальнюючого та довідкового характеру [1–6]. Практика застосування до інакодумців примусових засобів медичного характеру знайшла відображення у спогадах, публіцистичних працях [7; 8]. Значно менше вивчене це явище на регіональному рівні, зокрема на Сумщині. У праці В'ячеслава Чорновола «Лихо з розуму (портрети двадцяти злочинців)», що побачила світ уперше 1966 р. у Франції і має значною мірою характер джерела [9], вміщено дані про уродженців Сумщини – Євгенію Кузнецову та Михайла Осадчого. Біографічні дані про сумських письменників-шістдесятників Анатолія Семенюта, Юрія Царика, яких у середині 1960-х рр. було засуджено за сфабрикованими звинуваченнями, можна знайти у літературно-художніх виданнях [10; 11]. У науково-документальному виданні «Реабілітовані історією. Сумська область» йдеться про прозаїка та літературознавця Бориса Антоненка-Давидовича, перекладача Михайла Лукаша, журналіста та літературознавця Михайла Осадчого, дисидента, члена Української Гельсінської Групи Петра Рубана [12;13;14]. Вагомим внеском у дослідження зазначеного явища є збірник документів та матеріалів «Інакодумство на Сумщині (1955–1990)», опублікований 2012 р. [15]. Видання висвітлює історію протестних настроїв та проявів інакодумства щодо комуністичного авторитарного режиму на території Сумщини починаючи з часів

хрущовської «відлиги» до періоду пізньої «перебудови». Документи стосуються найважливіших форм «антисовєтських проявів» – від випадкових розмов, розповсюдження листівок, творів «самвидаву» і до судових вироків та повідомлень закордонних, заборонених у СРСР видань. Чимало документів з архівів Управління Служби Безпеки України в Сумській області та Державного архіву Сумської області були позначені грифом «таємно», «цілком таємно».

Один з упорядників зазначеного збірника В'ячеслав Артюх присвятив загальним контурам і орієнтирам інакодумства на Сумщині окрему статтю [16, с. 10–32]. У науково-публіцистичному виданні «Прокуратура Сумщини: Історія та сучасність» висвітлюється участь органів прокуратури у реабілітації жертв політичних репресій, але поза увагою залишилося питання кримінальних переслідувань інакодумців [17].

Отже, завдяки зусиллям істориків, сумських краєзнавців явище інакодумства ґрунтовно вивчене, створено значну джерелознавчу базу для подальших досліджень дисидентського руху. Разом із тим правовий аспект дисидентського руху, особливості застосування кримінального законодавства щодо інакодумців потребують, з огляду на реалії сьогодення, поглибленого вивчення.

Джерельну базу статті склали законодавчі акти УРСР [18], а також вміщені у згаданому збірнику документи – матеріали судових процесів, звіти про роботу прокуратури з нагляду за слідством в органах КДБ щодо осіб, які мали антирадянські погляди, зразки текстів, які містили критику політики комуністичної партії та фігурували у судових справах; спогади учасників дисидентського руху, матеріали закордонних періодичних видань, які висвітлювали кримінальні справи інакодумців.

Мета й завдання дослідження. Автори статті ставлять за мету на основі аналізу законодавчих актів УРСР, опублікованих джерел дослідити особливості застосування кримінального законодавства проти учасників дисидентського руху на теренах Сумщини; проаналізувати хід проведення процесуальних дій, застосування примусових заходів медичного характеру; на конкретних прикладах розкрити негативні тенденції підпорядкування судочинства і правоохоронної діяльності в цілому партійним органам.

Виклад основного матеріалу. Вперше покарання за політичні діяння передбачалось Кримінальним кодексом України 1927 року (стаття 54). В умовах часткової лібералізації радянського тоталітарного режиму, започаткованої в середині 1950-х років за ініціати́ви М. Хрущова, відбулася демократизація законодавства та судочинства, розпочалася часткова реабілітація репресованих за доби сталінізму. У грудні 1956 року були прийняті нові Основи кримінального законодавства Союзу РСР і республік. У статті 3 вперше в радянській практиці проголошувалося, що покарання може застосовуватись лише за рішенням суду. Були скасовані позасудові органи (так звані «трійки» та «двійки», особливі наради при

органах НКВС). Крім того, кримінальна відповідальність встановлювалась з 16 років (до цього часу діяв Закон від 1935 року, що встановлював мінімальний вік кримінальної відповідальності з 12 років). У переліку видів покарання Основи включали такі міри, як оголошення ворогом трудящих на невизначений строк і позбавлення політичних прав по суду, зокрема і виборчих прав [19, с. 85].

Однак засудження тоталітарного режиму керівництвом країни ще не означало, що радянське право покінчило зі сталінською практикою репресій. Більше того, законодавча та нормативна база, що формувалась у другій половині 1950-х років, навіть розширювала їх можливість. У новому законі СРСР від 25 грудня 1958 року «Про кримінальну відповідальність за державні злочини» були наявні такі статті: 1. Зрада Батьківщини; 6. Шкідництво; 7. Антирадянська агітація та пропаганда (термін ув'язнення від 3 до 10 років); 9. Організаційна діяльність, спрямована на скоєння особливо небезпечних державних злочинів, участь в антирадянській організації. За «антирадянську націоналістичну пропаганду» було засуджено громадян України у Тернополі, Чернівцях, Рівному, Луганську, Дніпропетровську, Запоріжжі, Сумах, Луцьку і, звичайно ж, у Києві. Щоб винести якнайсуворіший вирок, вину цих осіб перебільшували або фальсифікували. За даними КДБ, протягом 1954–1959 рр. в Україні було ліквідовано 183 «націоналістичних і антирадянських угруповання», а за «антирадянську діяльність» притягнуто до судової відповідальності 1879 осіб [20, с. 288].

28 грудня 1960 р. Верховна Рада затвердила новий Кримінальний кодекс УРСР, який набув чинності з 1 квітня 1961 р. Він складався із загальної та особливої частин і протягом 1960-х–1980-х рр. зазнавав змін та доповнень, спрямованих на посилення кримінальної відповідальності за посягання на державний та суспільний лад, що мало досить широке трактування.

Ці статті увійшли і до Кримінального кодексу 1960 року. Так, стаття 62 проголошувала: «антирадянська пропаганда й агітація, проваджена з метою підризу чи послаблення радянської влади або вчинення окремо небезпечних державних злочинів, поширювання з тією ж метою наклепницьких вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад, розповсюдження або виготовлення чи зберігання з тією ж метою в письмовій, друкованій чи іншій формі творів такого ж змісту – карається позбавленням волі на строк від шести місяців до семи років із засланням на строк до п'яти років чи без такого або засланням на строк від двох до п'яти років» [18, с. 40–41]. У 1966 році Кодекс був доповнений дещо м'якшою статтею 187-1: поширення завідомо неправдивих вигадок, що паплюжать радянський державний і суспільний лад, виготовлення або розповсюдження у письмовій, друкованій або іншій формі творів такого ж змісту каралося позбавленням волі на строк до трьох років або виправними роботами на строк до одного року або штрафом до ста карбованців [18, с. 87].

Як свідчить аналіз архівних слідчих справ, термін ув'язнення можна було отримати за такі форми протестної поведінки, як політичні анекдоти, написи, залишені у публічних місцях, осуд на адресу вищого керівництва держави. Такими були справи М. Ткаченка, С. Барсука, В. Калиниченка, І. Торяника, Г. Шеліпова, І. Кашенка, Ю. Єременка, І. Полозка, В. Гордієнка, М. Сизоненка. Іншою активною формою протесту було виготовлення та розповсюдження листівок, відозв, написання анонімних листів, інших текстів (справи Г. Тельбіза, Ф. Григорова, Ю. Новосолова, П. Ганзіна, П. Яковенка, М. Тесленка). Хоч як не дивно, але найбільші політичні репресії після сталінської доби припадають на 1957–1958 роки, тобто на початок правління «ліберала» М. Хрущова. Причинами цього була боротьба у вищому керівництві КПРС та антикомуністичне повстання в Угорщині 1956 року. Як приклад можна навести справу вчительки Н. Хоменко з Синівського (нині – Липоводолінського) району, засудженої у 1957 році до трьох років ув'язнення за антирадянські листівки, розмови. В подальшому вирок суду щодо Н. Хоменко був скасований і справа закрита за відсутністю складу злочину. Після відставки М. Хрущова та приходу до влади Л. Брежнєва каральна політика дещо пом'якшилась – терміни ув'язнення давали за активну публічну критику режиму, набуло поширення так зване «профілакування» інакодумців органами КДБ та прокуратури.

На Сумщині протягом 1956–1985 рр. за цими статтями засуджено близько 20 осіб, не враховуючи засуджених за участь у релігійних організаціях. Загалом у СРСР, за даними КДБ, у 1957–1985 рр. за антирадянську пропаганду та агітацію та розповсюдження завідомо неправдивих вигадок, що паплюжать радянський державний і суспільний лад, було засуджено 8124 людини [15, с. 16].

Для незгодних з політикою Компартії існували й інші види покарань. Зокрема, щоб не збільшувати кількість засуджених інтелігентів за «політичними» статтями їм давали суто кримінальні. Показовий випадок із поетом Анатолієм Семенютою, який разом з іншими сумськими «шістдесятниками» – Геннадієм Петровим, Віктором Баранкіним, Миколою Даньком – збиралися для обговорення літературних та суспільних питань у квартирі журналіста Юрія Царика. А. Семенюта (1937–1978) – поет-шістдесятник, учитель, автор поеми «Українська рапсодія». Ще у період навчання на філологічному факультеті Сумського державного педагогічного інституту потрапив під нагляд КДБ. За сфальсифікованими звинуваченнями у 1965 р. був засуджений до 8 місяців позбавлення волі за статтею 210 КК УРСР про звідництво («Держання домів розпусти або звідництво для розпусти») [18, с. 98]. Санкція цієї статті передбачала покарання у вигляді позбавлення волі на термін до 5 років або заслання на той же термін. У зв'язку з цим Ю. Царика було допитано: «Ти залишав ключа від квартири Анатолію Семенюті, щоб він ночував там зі своєю знайомою! – наступав слідчий, –

стаття 210 надання житла для аморальних дій...» Тоді взялися за Анатолія (тепер мешкав у селі Велика Чернеччина Сумського району). Виявили, що він зі своєю подругою Валентиною (їм було по тридцять років) зайшов до її сусідки зі своїм односельцем, моряком-механіком, що приїхав у відпустку з Далекого Сходу. І моряк той ніби переночував у тієї сусідки, Семенюту звинуватили у звідництві. Спецслужби, звичайно, знали, що Толя писав і друкував чесні вірші, а я – прозу, стежили пильно» [15, с. 194]. Перебування у неволі підірвало здоров'я поета, він помер на 41-му році життя. Уродженець Чернігова Ю. Царик з початку 1950-х рр. жив у Сумах, закінчив педагогічний інститут ім. А.С. Макаренка, працював учителем в одній зі шкіл Сумського району, згодом – на кафедрі Сумського педінституту. 1966 року був затриманий співробітниками КДБ, які провели обшук у його помешканні. Забороненої літератури не знайшли, хоч між сторінками деяких книжок залишилися непоміченими «крамольні» вірші Василя Симоненка. Ю. Царику ставили у провину читання поеми Володимира Сосюри «Мазепа», спілкування з М. Даньком, А. Семенютою, Г. Петровим. У 1966 році Ю. Царик за свої думки за цією ж статтею був засуджений на один рік виправних робіт у колонії загального режиму, що знаходилась у селі Перехрестівка Роменського району [15; 17].

Художник-інтарсист (один з видів художньої інкрустації, оздоблення виробів з дерева шляхом врізування в їхню поверхню деталей дерева інших порід) Петро Рубан (1940–2012), уродженець м. Конотопа, чотири рази засуджувався за політичними статтями, загальний термін перебування в ув'язненні становив 23 роки. Останній термін покарання (5 років) отримав за «антирадянську агітацію і пропаганду та незаконне володіння зброєю» (стаття 222 КК УРСР). Справжньою причиною обвинувачення було те, що він без дозволу, а з особистої ініціативи виготовив сувенір з нагоди 200-річчя утворення США та присвятив його американському народу. Незважаючи на підтримку відомих громадських діячів, зокрема, Левка Лук'яненка, П. Рубан відбув покарання у мордовських таборах. 1985-го був прийнятий до Української Гельсінської Групи [12, с. 128].

Одночасно з КК було ухвалено Кримінально-процесуальний кодекс, який, зокрема, містив норми про застосування примусових заходів медичного характеру. Практика примусового лікування в спеціальних психіатричних лікарнях (СПЛ) набула поширення в СРСР як засіб боротьби з інакодумством. У квітні 1969 р. голова КДБ СРСР Ю. Андропов звернувся до ЦК КПРС з пропозиціями щодо розгортання мережі психіатричних лікарень та їх використання для захисту державного і суспільного ладу [21, с. 253].

Головною установою, яка проводила судово-психіатричні експертизи правозахисників і осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, був Всесоюзний науково-дослідницький інститут загальної і судової експертизи ім. В.П. Сербського.

На думку відомого українського дисидента, лікаря-психіатра С. Глузмана, застосування в СРСР

психіатрії як карального засобу базувалося на навмисному тлумаченні інакодумства як психіатричної проблеми [8, с. 35]. Визнання неосудності інакодумців, які в тій або іншій формі висловлюють свою згоду з окремими моментами внутрішньої та зовнішньої політики радянського уряду, здійснюється цілеспрямовано. З цією метою ставлять, як правило, діагнози: уповільнена шизофренія та параноїчний розвиток особистості. Поширеність цих діагнозів була зумовлена фактичною відсутністю явних симптомів, оскільки у людини протягом перебігу хвороби зберігається зовнішньо правильна поведінка і здатність до соціальної адаптації. Для інакодумців із Сумщини психіатрична експертиза в основному проводилась у Харківському психоневрологічному інституті. У 1960-х – на початку 1980-х рр. на психіатричну експертизу та примусове лікування згідно з рішенням суду направлені В. Калиниченко, І. Кащенко, В. Манівський, Ф. Григоров, М. Сизоненко, М. Онацький [15, с. 17].

Найбільш поширений «діагноз» – «невизначна шизофренія», поставлений психіатричною експертизою, давав підстави судам направляти на примусове лікування засуджених за «політичними» статтями і широко застосовувався у 1960-х – на початку 1980-х років. Г. Фельдман, уродженець міста Городні Чернігівської області, працював механіком у Конотопі. Був заарештований за підозрою в «антирадянській агітації та пропаганді», фактично за виготовлення та поширення творів «Самвидаву». Під час слідства утримувався в Охтирській психіатричній лікарні, 10 червня 1983 р. Сумським обласним судом був засуджений до шести років ув'язнення за ст. 62 ч. 1 КК УРСР. Утримання та «лікування» у цих закладах фактично не відрізнялися від умов перебування у місцях позбавлення волі. Як зазначав автор праці «Каральна медицина», публіцист та медичний працівник О. Подрабинець, до хворих застосовувався широкий арсенал засобів медичного, фізичного та режимного характеру, вони піддавалися жорсткому поводженню та знущанням [7, с. 164–173]. У праці наводяться спогади колишніх політв'язнів. Зокрема, у новорічну ніч з 1974-го на 1975-й у Сичовській СПЛ (Смоленська обл.) був вбитий 20-річний політв'язень Г. Дехнич, який потрапив до лікарні за поширення антирадянських листівок в Україні. Наприкінці 1980-х контроль радянських спецслужб над медичними установами психіатричного профілю послабився. Лише з розпадом СРСР призупинилося використання психіатрії з метою покарання за інакодумство. Практика «каральної медицини» неодноразово зазнавала критики з боку незалежних психіатрів і правозахисників.

Таким чином, радянське кримінальне законодавство, що сформувалося в умовах революційної боротьби, носило репресивний характер протягом другої половини 1950-х – першої половини 1980-х рр. Для покарання інакодумців застосовували, як правило, статті 62 «антирадянська пропаганда і агітація»; 187-1 «поширення завідомо неправдивих вигадок, що паплюжать радянський державний суспільний

устрій» Кримінального кодексу УРСР, в окремих випадках – інші статті, примусові методи покарання медичного характеру. Слідство та «профілактичну» роботу щодо інакодумців здійснювали органи КДБ, загальний нагляд за слідством був покладений на прокуратуру. Незважаючи на переслідування і покарання інакодумців, протестний рух поширювався як на всеукраїнському, так і на локальному рівнях, наближаючи крах комуністичного тоталітарного режиму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бажан О.Г., Данилюк Ю.З. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр.). Київ : Рідний край, 2000. 616 с.
2. Зайцев Ю. Дисиденти: опозиційний рух 60–80-х років. *Сторінки історії України XX століття* : посібник для вчителя. Київ, 1992. С. 195–235.
3. Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956–1987). Харківська правозахисна група. Харків : Фоліо, 2003. 144 с.
4. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х рр. Київ : Либідь, 1995. 221 с.
5. Курносів Ю. Інакомислення в Україні (60-ті – перша половина 80-х років XX століття). Київ : Ін-т іст. України НАН України, 1994. 221 с.
6. Рух опору в Україні : 1960–1990 рр. Енцикл. довідник. 2-е вид. / передмова О. Зінкевича, О. Обертаса. Київ : Смолоскип, 2012. 896 с.
7. Подрабинець А.П. Карательная медицина. Антология самиздата. *Неподцензурная литература в СССР. 1950-е–1980-е* / Под общей ред. В.В. Игрунова. Составитель М.Ш. Барбакадзе. Москва : Международный институт гуманитарно-политических исследований, 2005. В 3-х томах. Т. 3. С. 160–173.
8. Глузман С.Ф. Рисунки по памяти, или Воспоминания отсидента. Киев : Издательский дом Дмитрия Бурого. 2012. 512 с.
9. Лихо з розуму (портрети двадцяти «злочинців») : збірник матеріалів. Уклад В. Чорновіл. Перша українська друкарня у Франції, 1968. 340 с.
10. Антологія літератури Сумщини. Біографічні нариси та твори / О. Столбін, М. Гриценко. Суми : Слобожанщина, 1995. 236 с.
11. Слобожанщина. Письменники Сумщини. Хрестоматія. Вип. 20 / упоряд. О. Вертіль, В. Вовчанецький. Суми : ВВП Мрія-1 ТОВ, 2016. 336 с.
12. Реабілітовані історією: Сумська область: у 27 томах: у трьох книгах: книга перша / Ред.-вид. група. Суми : ВВП Мрія-1, 2005. 756 с.
13. Реабілітовані історією: Сумська область: у 27 томах: у трьох книгах: книга друга / Ред.-вид. група, Суми : ВВП Мрія-1, 2013. 756 с.
14. Реабілітовані історією: Сумська область: у 27 томах: у трьох книгах: книга третя. Ч.1. / Ред.-вид. група, Суми : ВВП Мрія-1, 2015. 496 с.
15. Інакодумство на Сумщині. Збірник документів та матеріалів (1955–1990 рр.) / упоряд.: Артюх В.О., Іванушенко Г.М., Садівничий В.О. Суми : ВВП Мрія-1 ТОВ, 2012. 300 с.
16. Артюх В. Інакодумство на Сумщині: контури й орієнтири. Сумський краєзнавчий збірник / упоряд. О.М. Корнієнко, В.О. Артюх. Суми : ВВП Мрія, 2016. 406 с.
17. Прокуратура Сумщини: Історія та сучасність. Науково-публіцистичне видання. Суми : Вид-во «Макден». 312 с.
18. Кримінальний кодекс Української РСР. Офіційний текст зі змінами та доповненнями на 1 жовтня

1970 р. і постатейними матеріалами. Київ : Вид-во політичної літератури України, 1971. 252 с.

19. Шитюк М.М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-ті – 50-ті роки XX століття. Київ : Тетра, 2000. 534 с.

20. Кузьминець О., Калиновський В., Дігтяр П. Історія держави і права України : навчальний посібник. Київ : Україна, 2000. 429 с.

21. Шаповал Ю. Торкнутись історії. 2-е вид., допов. Київ : Парламентське вид-во, 2017. 504 с.

Рожкова Л.І., Кузьменко Н.М. ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З МЕТОЮ ПОКАРАННЯ ЗА ІНАКОДУМСТВО У 1950-х – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1980-х РР.: ЛОКАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена застосуванню кримінального законодавства УРСР для покарання учасників дисидентського руху. Проаналізовано зміни у Кримінальному та Кримінально-процесуальному кодексах УРСР 1960 р., які санкціонували переслідування та покарання за інакодумство. На підставі проведеного аналізу судових справ проти інакодумців – уродженців Сумщини розкрито механізми порушення кримінальних справ, особливості процесуальних дій та судочинства у зазначений період, застосування примусових засобів медичного характеру.

Ключові слова: інакодумство, кримінальне законодавство, антирадянська пропаганда, примусове лікування.

Рожкова Л.И., Кузьменко Н.Н. ПРИМЕНЕНИЕ УГОЛОВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА С ЦЕЛЮ НАКАЗАНИЯ ЗА ИНАКОМЫСЛИЕ В 1950-х – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ 1980-х ГГ.: ЛОКАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Статья посвящена применению уголовного законодательства УССР для наказания участников диссидентского движения. Проанализированы изменения в Уголовном и Уголовно-процессуальном кодексах УССР 1960 г., которые санкционировали преследования и наказания за инакомыслие. На основании проведенного анализа судебных дел против инакомыслящих – уроженцев Сумщины раскрыты механизмы возбуждения уголовных дел, особенности процессуальных действий и судопроизводства в указанный период, применение принудительных средств медицинского характера.

Ключевые слова: инакомыслие, уголовное законодательство, антисоветская пропаганда, принудительное лечение.

Rozhkova L.I., Kuzmenko N.M. APPLICATION OF CRIMINAL LEGISLATION WITH THE PURPOSE OF PENALTY FOR INCIDENCE IN 1950th – FIRST HALF OF 1980th: LOCAL ASPECTS

The question of the legal status of political prisoners in our time is extremely relevant. As of January 2019, more than 80 Ukrainian citizens and 24 prisoners of war are held in Russian prisons. The legal status of political prisoners is uncertain, which complicates the procedure for their release and return to Ukraine.

Thus, an analysis of the experience of criminal law applying in Ukraine in the 1960th – first half of the 1980th in order to punish political views is important for the establishment of the principles of a democratic rule of law, independent judicial process. The phenomenon of dissident ideology, which was being developed in different forms from the 1950th, had few regional peculiarities. At the local level, the attitude to dissident on the part of punitive organs and judicial proceedings was, in many cases, more rigid, than in larger cities. More often the representatives of the protest movement were sentenced under the articles 62 (anti-Soviet propaganda and agitation), 187-1 (the spread of known false inventions that plagued the Soviet state and social system) of the Criminal Code of the USSR in 1960, in some cases, other articles were used. A specific type of punishment for dissident was «punitive medicine» – forensic psychiatric examinations and forced detention in psychiatric hospitals.

Conviction of the practice of applying criminal law in order to punish political views is essential for the establishment of the principles of a democratic rule of law, independent legal process, international legal regulation of the status of civilian hostages.

Key words: dissent, criminal law, anti-Soviet propaganda, compulsory treatment.